

ФОРМУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОНТРАФАКЦІЮ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ FORMATION OF PROVISIONS ON CIVIL LIABILITY FOR COUNTERFEITING IN COPYRIGHT LAW

Мазіна О.О.,

*викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Миколаївського комплексу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена притягненню до цивільно-правової відповідальності за контрафакцію. Аналізується чинне законодавство України та законодавство Російської імперії. Порівнюються санкції за контрафактні дії. Досліджується застосування таких способів захисту як конфіскація та знищення контрафактних примірників твору.

Ключові слова: контрафакція, авторське право, цивільно-правова відповідальність, конфіскація, знищення.

Статья посвящена привлечению к гражданско-правовой ответственности за контрафакцию. Анализируется действующее законодательство Украины и законодательство Российской империи. Сравниваются санкции за контрафактные действия. Исследуется применение таких способов защиты как конфискация и уничтожение контрафактных экземпляров произведения.

Ключевые слова: контрафакция, авторское право, гражданско-правовая ответственность, конфискация, уничтожение.

The article is devoted to civil liability for infringement. Analyzed the current legislation of Ukraine and the Russian Empire. Compares sanctions for infringing activities. We investigate the use of such remedies as the confiscation and destruction of the infringing copies of the work.

Key words: piracy, copyright law, civil liability, confiscation, destruction.

Постановка проблеми. Боротьба з порушеннями у сфері авторського та суміжних прав набула особливої актуальності у двадцятому столітті з розширенням технічних можливостей для відтворення та розповсюдження примірників твору. Загострилася ця проблема з появою мережі Інтернет та цифрових форм збереження та передавання інформації. Для власників прав інтелектуальної власності при неправомірному поширенні їх творів важливе притягнення порушника до цивільно-правової відповідальності, що дозволяє компенсувати йому завдану шкоду та знищити контрафактні примірники та обладнання, за допомогою якого вони були виготовлені.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У сучасній науковій літературі існує чимало досліджень, присвячених боротьбі з порушенням авторських прав та з розповсюдженням контрафактної продукції. Серед інших слід відзначити праці О.О. Городова, В.А. Дозорцева, О.П. Сергеева, В.О. Калятина, О.В. Кохановської, В.М. Коссака, Н.М. Мироненко, О.І. Харитонові, О.О. Штефан, Р.Б. Шишки та інших. Крім цивілістів сучасності, зазначені проблеми були предметом досліджень ще за часів Російської імперії. Поміж інших слід відмітити праці у сфері авторського права таких вчених, як: К. Н. Анненков, А.О. Гордон, М.Л. Дювернуа, С.Г. Займовський, Я.А. Канторович, К.П. Победоносцев, О.О. Пилленко, В.І. Синайський, В.Д. Спасович, І.Г. Табашніков, Г.Ф. Шершеневич та інші. Певний інтерес представляє

порівняння в історичному ракурсі дослідження формування інституту цивільно-правової відповідальності за контрафакцію в авторському праві.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження формування норм щодо цивільно-правової відповідальності у Російській імперії та порівняння з нормами чинного законодавства України, що визначає відповідальність за контрафакцію в авторському праві.

Виклад основного матеріалу. Основна мета цивільно-правової відповідальності за порушення авторських та суміжних прав – це відшкодування заподіяної шкоди. Покарання за недотримання встановленого порядку є другорядним за значенням у порівнянні з важливістю компенсації матеріальної та моральної шкоди для правовласника прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Чинним ЦК України, а саме статтею 432, визначено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 ЦК України.

Відповідно до ч. 2. ст. 16 ЦК України способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дії

чи бездіяльність органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

Вибір того або іншого способу захисту з числа перерахованих залежить, як правило, від характеру правопорушення і суті порушеного права.

Поряд з загальними способами захисту цивільних прав та інтересів ЦК України 2003 року вперше передбачив перелік спеціальних способів захисту прав інтелектуальної власності. Закріплення спеціальних мір впливу на правопорушника зумовлено специфікою відносин у сфері інтелектуальної власності, зокрема, нематеріальним характером об'єкта права, характером неправомірних дій, їх наслідків тощо.

Відповідно до ч. 2 ст. 432 ЦК України при захисті прав інтелектуальної власності судом, суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, зокрема, про:

- застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів;
- вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь;
- застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;
- опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Наведені способи захисту за своєю правовою природою неоднорідні. Їх прийнято підрозділяти на два види: заходи захисту і заходи відповідальності. Підставою застосування заходів захисту є здійснення протиправної поведінки, а наявність або відсутність вини порушника значення не має; для застосування заходів відповідальності необхідний повний склад правопорушення, що включає протиправну поведінку, заподіяну шкоду, причинно-наслідковий зв'язок між ними і вину. За критерієм наслідків застосування заходи відповідальності, на відміну від заходів захисту, виражаються в додаткових несприятливих обтяженнях (обов'язках) майнового характеру, які покладаються на правопорушника. Виходячи з такого розподілу, до заходів захисту відноситься визнання права, припинення дій, що порушують право, примусове виконання обов'язків у натурі та ін. Мірою відповідальності, у свою чергу, є відшкодування збитків, компенсація моральної (немайнової) шкоди [1, с. 62-69].

Законодавство у сфері інтелектуальної власності надає авторам і правовласникам на об'єкти інтелектуальної власності досить широкий спектр способів захисту. Так, власники прав на об'єкти інтелектуальної власності можуть вимагати від порушника визнання прав власника шляхом звернення з такою вимогою до суду, який має офіційно підтвердити наявність або відсутність цього права. Це є необхідною передумовою застосування ін-

ших передбачених законодавством способів захисту [2, с. 19-21].

Слід звернути увагу, що основні для правовласника способи захисту були запроваджені ще у законодавстві Російської імперії. Стягнення за самовільне видання (контрафакцію) відповідно до пункту 20 додатку до статті 420 Зводу законів Російської імперії складалося:

– по-перше, з відшкодування від винної особи законному видавнику збитків, який розраховується з дійсної плати за всі виготовлені примірники самовільного видання, з продажною ціною від законного видавника перед цим оголошеною (тобто при власному виданні того ж твору);

– по-друге, у відібранні (у сучасному розмінні конфіскації) самовільного видання примірників на користь законного видавця [3, с. 124-125]. Отже, ще у зводі законів отримали своє закріплення такі заходи відповідальності, як стягнення збитків та конфіскація контрафактних примірників твору.

Закон про авторське право, який було прийнято 20 березня 1911 року, у статті 21 містив положення про те, що особа, яка навмисно або за необережність порушила права автора або його правонаступника, повинна винагородити потерпілого за всю завдану шкоду. Як звертає увагу Ю.В. Олександрійський, у даній статті, відповідно до способу викладення всього закону, мова йшла про самовільне порушення авторського права. На відміну від попереднього законодавства, вона уникає дрібного, казуїстичного перерахування окремих випадків такого порушення [4, с. 85].

Відповідно до статті 22 закону особа, яка діяла сумлінно та порушила авторське право внаслідок вибачливої помилки, відповідає перед автором чи його правонаступниками за завдану шкоду у розмірі, що не перевищує отриманого прибутку. Щодо даних статей, вважалося, що зазначені випадки можливі, наприклад, коли видавець може надрукувати набутий твір за договором, а у подальшому виявиться, що автором вже було укладено договір з іншим видавцем або те, що твір взагалі не належав особі, яка уклала договір з видавцем, який став жертвою омани. У такій же ситуації може опинитися видавник, який помилково розрахував час смерті автора, якщо були б якісь дані про таку помилку, або омана поділялась більшістю [5, с. 21-22]. Таким чином, законодавство Російської імперії містило положення про «вибачливу помилку», наявність якої було підставою для стягнення шкоди в розмірі, що обмежується розміром отриманого прибутку.

Отже, й при визначенні розміру винагороди, яка підлягає компенсації особі, що постраждала внаслідок контрафактних дій, мала значення роль *bona fides* порушника. Особа, яка діяла сумлінно та порушила право автора за вибачливу помилку, відповідає перед автором або його правонаступниками у розмірі отриманого прибутку. Особа, яка навмисно або за необережність порушила права автора або його правонаступників, зобов'язана винагородити потерпілого за завдані йому збитки. За самовільне публічне виконання драматичного, музичного або музично-драматичного твору, хоча виконання було для публіки безоплатним, особа, яка порушила авторське право, піддається стягненню на користь автора у розмірі, що визначається за справедливим розсудом суду [4, с. 26]. Таким чином, розмір вимог до порушника визначався в залежності від його суб'єктивного відношення до вчинених дій (умисел чи необережність).

Положення закону щодо покарання за порушення авторського права також закріплювали у статті 24 правило про те, що у випадку протизаконного видання твору за допомогою тиснення, видані примірники, а також знаряддя, вироблені виключно для даного видання, як-от: стереотипні шрифти, дошки, камені та інше, за вимогою

потерпілої сторони або передаються їй за ціною, визначеною угодою, або за оцінкою суду в рахунок відшкодування завданої шкоди, або приводяться до стану, непридатного для використання та залишаються у їх власника.

Якщо видання визнано протизаконним тільки щодо певної відомої частини твору та ця частина може бути відділена від іншої, то тільки зазначена частина твору призводиться до непридатності або передається позивачу. Призведенню до непридатності або переданню позивачу підлягають усі незаконно видані примірники та знаряддя незаконного виробництва, які виявляються як у видавця, так і продавця книжок, друкаря та взагалі у осіб, яким належать ці примірники для розповсюдження. Також у примітці до вказаної статті зазначається, що незаконним виданням вважається і самочинний переклад музичного твору на механічні ноти. Правила даної статті обґрунтовуються тим, що залишення самовільно виданих примірників та розповсюдження друківаних видань загрожувало б автору небезпекою подальшого розповсюдження самовільного видання.

Слід також звернути увагу, що положення даної статті були узагальненням та розвитком постанов, що існували у попередньому законодавстві (зокрема, у пункті двадцятому додатку до ст. 420 (прим.2) т. X ч. 1.

Позовні вимоги про відшкодування збитків можуть бути пред'явлені без порушення кримінальної справи (стаття 25) у межах п'ятирічного строку з моменту порушення (стаття 26). Позов про відбирання протизаконно виданих примірників та знарядь виробництва може бути пред'явлено у межах п'ятирічного строку за умови існування таких примірників та знарядь [5, с. 23-24].

Отже, що стосується цивільної санкції, то вона регулювалась сильніше або слабше в залежності від вини порушника. Особа, яка порушила авторське право за необережністю або з умислом відповідала за всю завдану шкоду. Якщо ж контрафактор діяв сумлінно та за вибачливою помилкою (наприклад, невірною вважав, що авторське право зробилось відмерлим), то в такому разі збитки відшкодовуються тільки у розмірі, що не перевищує отриманого прибутку. Важливою у новому законі була постановка, що при розрахунку винагороди потерпілому суд не пов'язаний формалістичною теорією розрахунку збитків: він може визначити збитки не лише ті, які будуть доведені, але й ті, наявність яких він визнає з урахуванням всіх обставин справи на справедливий розсуд. Крім стягнення збитків, контрафакція мала наслідком знищення всіх контрафактних примірників, а також усіх шрифтів, дощок, каменів та інших знарядь, які передбачалися виключно для даного видання. Потерпіла сторона мала право замість знищення вимагати передання собі контрафактних примірників

за справедливою оцінкою. Право знищення контрафактних видань не обмежувалося тими примірниками, які знайдені будуть у самого контрафактора, автор може шукати ці примірники та вимагати накладення на них арешту навіть у торгівців книжок. Не підлягали знищенню тільки архітектурні твори та споруджені пам'ятники [6, с. 12-13]. Таким чином, у Російській імперії поступово відбувалось формування норм про притягнення до цивільно-правової відповідальності за контрафакцію.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Викладене дає підставу стверджувати, що норми законодавства російської імперії про притягнення до відповідальності за контрафактні дії формувалися ще у законодавстві Російської імперії. З розвитком законодавства та права вони розвивалися та доповнювалися новими способами захисту. Ефективним є закріплення у чинному законодавстві такого способу захисту, як застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків (компенсація шкоди), що є альтернативним відшкодуванню збитків. Своє застосування він отримав завдяки відсутності вимоги про чітке визначення розміру збитків та упущеної вигоди, завдяки необхідності лише доведення факту порушення, в залежності від якого визначається розмір компенсації. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення.

Поряд з таким способом захисту, як вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів, який існував у законодавстві Російської імперії своє безпосереднє закріплення отримав такий спосіб, як вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь.

Важливим є впровадження зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності, та опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення, що забезпечить можливість швидкого поширення інформації про покарання за контрафакцію. Перераховані способи у системі захисту не є досконалими та потребують впровадження додаткових з врахуванням сучасних умов для поширення об'єктів інтелектуальної власності через мережу Інтернет та за допомогою інших сучасних засобів зв'язку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Штефан А. Компенсація немайнової шкоди як спосіб захисту авторського права // Теорія і практика інтелектуальної власності : Науково-практичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 62-69.
2. Ришкова О.В. Захист прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством України. – 2007. – С. 19-21.
3. Канторович Я. Литературная собственность. С приложением всех постановлений действующего законодательства о литературной, художественной и музыкальной собственности, вместе с разъясн. по касац. решен. Сената. – С.-Петербург : Типо-Литография К.Л. Пантковского, 1895. – 158 с.
4. Александровский Ю.В. Авторское право. Закон 20 марта 1911 года. Исторический очерк, законодательные мотивы и разъяснения / Ю.В. Александровский. – Санкт-Петербург : Товарищество по изданию новых законов, 1911. – 176 с.
5. Займовский С.Г. Авторское право. Справочное пособие для издателей, авторов, переводчиков, художников, композиторов и сценических деятелей / С.Г. Займовский. – Изд. 2-е., дополн. – М.: Издание юридического книжного магазина «Правоведение» И.К. Голубева, Комиссионера Государственной типографии, Типография Берты Смирновой, 1914. – 125 с.
6. Пиленко А. Новый закон об авторском праве (текст закона, сопоставление с прежде действующим правом, подготовительные материалы) / А. Пиленко. – Санкт-Петербург: Издание А.С. Суворина, 1911. – 168 с.